

Aktuální trendy ve výuce předmětů o přírodě a společnosti

(Mgr. Iva Frýzová)

Změny probíhající v souvislosti s přechodem k rámcovému vzdělávacímu programu zákonitě zasáhly také předměty učení o přírodě a společnosti. Tyto změny jsou postupné a pomalé, protože předpokládají komplexní změnu pojetí ve výuce těchto předmětů – tedy nejen změny ve výběru a řazení učiva, ale především přístupů a strategií, vyučovacích metod a forem a v neposlední řadě hodnocení žáků.

1. Integrace v rámci sociálněvědných a přírodovědných disciplín vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět.

Dítě vnímá přírodu i společnost komplexně, nerozlišuje děje a jevy z pohledu jednotlivých vědních disciplín. Proto i přístup k jednotlivým tématům by měl být pojímán komplexně – integrovaně. Integrovaný přístup je pro žáky primárního stupně přirozený a vede k pochopení vzájemných souvislostí mezi přírodními i společenskými jevy.

Integrovaný přístup k přírodovědnému a sociálněvědnímu učivu podporuje RVP pro ZV, neboť oblast učení o přírodě a společnosti je zařazena v jediné vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět. Díky tomu je možné v rámci druhého období nerozdělovat výuku do dvou samostatných předmětů – Přírodověda a Vlastivěda, ale ponechat je jako jediný předmět pod nejrůznějšími názvy. (Na tuto skutečnost již reagovala některá nakladatelství – např. Didaktis).

RVP pro ZV však také umožnil využití opačného přístupu – striktní oddělení učiva podle tématických okruhů, které částečně odpovídají jednotlivým vědním disciplínám. (Učebnice nakladatelství Prodos pro 4. a 5. ročník rozděleny do 5 dílů podle tématických okruhů). Takovýto přístup umožňuje učiteli snadnou orientaci v probraných tématech a jejich návaznosti v jednotlivých ročnících, jde však proti přirozenému myšlení žáků primárního stupně.

2. Integrace mezipředmětová

Výuka předmětů o přírodě a společnosti by nemohla probíhat bez využití vědomostí a dovedností získaných v ostatních předmětech. Podobným způsobem se

také témata předmětů o přírodě a společnosti promítají do výuky všech předmětů vyučovaných na primárním stupni.

Výukovou strategii využívající integrovaný přístup – integrovanou tématickou výuku – je možné snadno využít při koncipování výuky na primárním stupni vzdělávání jako celku (veškerá výuka během roku sestává z několikátýdenních tématických bloků). Častější je však zařazování integrované tématické výuky v rámci několikahodinových bloků. Také není nutné propojení všech vyučovacích předmětů, ale jen některých. (Např. téma V obchodě – integrace dovedností Matematiky, Prvouky (měření veličin, chování při nakupování), Výtvarné výchovy (výroba peněz)

Nejvíce se nabízí propojení předmětů vzdělávacích oblastí Člověk a jeho svět a Člověk a svět práce. Především tématické okruhu Rozmanitost přírody a Pěstivelské práce, Člověk a jeho zdraví a Příprava pokrmů. Vhodným propojením jednotlivých témat těchto dvou tématických oblastí získáme dostatečný prostor pro aplikaci teoretických poznatků .

Zařazením integrovaných tématických celků ve výuce získáme dostatečný prostor pro motivaci žáků, procvičování právě osvojených dovedností, zařazení časově náročnějších výukových metod (pozorování, diskuse, ...), změnu postojů a hodnocení i sebehodnocení žáků.

Náměty pro integrovanou tématickou výuku nejčastěji obsahují metodické příručky k jednotlivým učebnicím nebo učebnicovým řadám.

3. Učení se pojmům a faktům versus učení se vědeckým postupům práce

Výuka předmětů o přírodě a společnosti na primárním stupni základního vzdělávání vždy plnila funkci propedeutickou – sloužila tedy jako příprava pro následné studium jednotlivých vědeckých disciplín. Tato příprava může být chápána různě – rozlišujeme dva krajní směry, kterými se může tato příprava ubírat:

- a) poučení žáků o přírodě a společnosti, přírodních a společenských dějích a zákonitostech, a to od intuitivní úrovně až po vědeckou. S tímto směrem souvisí především předávání hotových poznatků, učení se pojmům, faktům a definicím, přičemž se nejčastěji využívá výukových metod zprostředkujících tyto poznatky jako jsou výklad, práce s textem, demonstrační pokusy a pod. Častá je také vnitřní diferenciací předmětů podle jednotlivých vědních disciplín

(botanika, biologie člověka, historie různých období, fyzická geografie, ...)

Tento směr úzce souvisí s transmisivním přístupem ve výuce.

- b) pochopení významu, smyslu a metod vědecké práce na příkladech poznávání přírodnin, přírodních i společenských jevů a zákonitostí. Není tedy důležité, aby žáci získali určité množství vědomostí ze všech vědeckých disciplín, ale především aby uměli aplikovat naučené dovednosti i v novém kontextu nebo v nových situacích. Tento směr využívá integrovaného přístupu a konstruktivistické koncepce výuky.

Úkol pro vás:

Na základě přečtení textu o různých směrech výuky předmětů učení o přírodě a společnosti se pokuste odpovědět na tyto otázky:

- a) Který z výše popsaných směrů jste zažili ve výuce předmětů o přírodě a společnosti coby žáci a studenti?**
- b) Se kterým z výše popsaných přístupů jste se setkali ve školách při vaší výukové praxi?**

Tradičním směrem, který převládal ve výuce předmětů o přírodě a společnosti nejen na primárním stupni, bylo převážně předávání hotových poznatků žákům. V porevolučním období, kdy přestala platit "jediná" pravda a v souvislosti s rozvojem informačních zdrojů nastává výrazná potřeba umět pracovat s informacemi, porovnávat je, třídit na pravdivé a nepravdivé a utvářet si vlastní závěry na mnohé situace každodenního života.

Opačný extrém, učit jen dovednostem naráží jednak na problémy ze strany učitelů (nikdo je tímto způsobem neučil a ani oni sami takto ve své praxi neučili), ale také ze strany rodičů (na základě svých vlastních zkušeností mají pocit, že se žáci vlastně nic neučí a z toho plynoucí obavy o jejich následných šancích s přijetím na střední školy. Je také pochopitelné, že bez znalost určitých pojmů a jevů je podmínkou k rozvoji dovedností žáků. (Znalost pojmů a principů by neměla být zaměňována za znalosti faktografické). Pro současnou výuku předmětů o přírodě a společnosti je typické hledání poměru mezi pojmy a fakty na jedné straně a dovednostmi na straně druhé, které by si žáci měli během své výuky osvojit.

4. Skupinová kooperativní výuka

Ve výuce předmětů o přírodě a společnosti, která je zaměřená na rozvoj dovedností, se nejčastěji uplatňují takové výukové metody, které jsou náročné na čas i didaktické prostředky jako jsou práce s textem, práce s mapou, pozorování a experiment. Z tohoto hlediska se přímo nabízí zařazování takových aktivit, které vyžadují spolupráci žáků v různě početných skupinách.

Kooperativní práce skupin:

- urychluje činnost žáků
- rozvíjí komunikativní dovednosti
- umožňuje zažít pocit sounáležitosti se skupinou, zodpovědnost za společný výsledek
- umožňuje uplatnění vrstevnického učení

5. Individualizace výuky

Učitel má možnost na základě individuálních potřeb či zájmů přizpůsobit výuku přímo na míru těmto jedincům na základě jejich individuálního učebního stylu, tempa práce a umožnit jim tak maximální rozvoj dle jejich schopností.

6. Propojení teorie s praxí

Žáci si nejlépe pamatují ty informace, které jsou podle nich smysluplné a u kterých vidí možné využití ve svém osobní životě. Okamžitá aplikace teoretických poznatků a dovedností v praktických situacích zefektivňuje výuku. Z tohoto pohledu je vhodné využívání reálných předmětů coby didaktických prostředků, situačního učení a projektové výuky.